

Fuck the audience!

Loving, hating, and knowing. Working with resistance, rebellion and refusal. Een interactieve masterclass van R.M. Billow op de studiedag van de NVGP op 4 november 2011.

Arnout ter Haar, Frits van Hest en Charles Huffstadt

Wat gebeurt er als je een ad hoc demonstratiegroep in Breukelen op een podium zet in een zaal met 150 toeschouwers, en je de therapeut vraagt om zittend achter zijn computer in zijn huiskamer in New York door middel van een Skype-verbinding (op een groot scherm geprojecteerd) deze groep te leiden? Voor deze interessante uitdaging zag Richard Billow zich geplaatst nadat de studiedagcommissie van de NVGP hem gevraagd had op afstand een masterclass te verzorgen om zijn relationele benadering van de groepspsychotherapie te laten zien. De uitnodiging deed Billow denken: die zijn gek, maar het is een interessant experiment dat ik niet wil missen.

Billow is klinisch psycholoog, psychoanalyticus en groepspsychotherapeut en auteur (een korte introductie staat onder dit artikel). In de studiedagfolder wordt de kern van zijn werk als volgt vermeld: psychotherapie gaat over het ontwikkelen van de vaardigheid om de waarheid te tolereren, een waarheid die beperkt is, en zowel verlangd als gevreesd wordt. Emotionele waarheden zijn vaak moeilijk te verdragen,

laat staan te delen met anderen, omdat zij geworteld zijn in onze basisbehoeften om lief te hebben, te haten en te kennen. Therapeuten en groepsleden worstelen met deze behoeften, die door de groepssetting geïntensiveerd worden. Hoe de therapeut en de groepsleden op deze behoeften reageren veroorzaakt fenomenen als weerstand, rebellie en weigering. In de benadering van Billow blijft de groepstherapeut centraal in de actie, waarbij hij de waarheidsbehoefte van de groepsleden en de groep als geheel opwekt, evalueert en erop reageert en de impact van onwaarschijnlijkheid probeert te ontdekken en te moduleren.

Op het podium nemen acht vrijwilligers plaats – op een eerder tijdstip door de studiedagcommissie gevraagd – in een halve cirkel om het grote videoscherm heen. De groep heeft zo goed visueel contact met Billow. Door de cameraopstelling ziet Billow echter een deel van zijn groep op de rug, en wat hij ziet is naar zijn zeggen een enigszins troebel beeld. Een ander nadeel is dat ook de zaal het merendeel van de

groepsleden op de rug ziet. Pogingen om een andere opstelling te kiezen, leiden niet tot een verbetering, zodat naar de oorspronkelijke posities teruggekeerd. Daarmee is kostbare tijd verloren gegaan. Gelukkig is de geluidsverbinding goed, zodat er zowel voor de groep op het podium als voor de grote groep in de zaal en Billow zelf in New York goed te communiceren valt. Uiteindelijk wordt afgesproken dat er vijftig minuten groepstherapiesimulatie zal plaatsvinden, met daarna gelegenheid tot vragen en reflectie.

De groep is stil en wacht op een opening van Billow.

Billow: *'So something has to happen in this group, how can we do that?'*

Vrouwelijk groepslid: *'Perhaps we can open up by telling what is bothering us?'*

Billow: *'Is something bothering you?'*

Het groepslid vertelt dat haar iets dwars zit, wat ze niet kan omschrijven omdat ze het gevoel heeft dat niemand haar zal begrijpen. Ze geeft aan de vaardigheid te missen om het onder woorden te brengen. Misschien kunnen anderen eerst wat inbrengen, stelt ze voor. Billow nodigt haar uit niet zo snel op te geven, waarop een jongeman in de groep het woord neemt en zegt dat het hem niet duidelijk is of hij zich aan zijn vooraf gekregen rolinstructie moet houden of dat hij als zichzelf in deze groep zit en daarover moet vertellen.

Mijn associatie hierbij was dat deze jongeman door de oprechte uitnodigende houding van Billow tegenover het vrouwelijk groepslid, zich als persoon (en dus niet in zijn rol) aangesproken gevoeld moet

hebben om dit dilemma in te brengen. Billow stelt de groep voor om over de oorspronkelijke afspraak te onderhandelen: gaan we door met onze rol, of zijn we ons-zelf in deze groep? Als een van de groepsleden opmerkt dat het verwarrend is – als je een rol speelt komt er toch ook altijd wat van jezelf naar voren – merkt Billow op dat dit ook voor hem geldt: *'We're in the same boat.'*

Het zijn twee voorbeelden waaruit zijn relationele aanpak meteen duidelijk wordt. In plaats van verder te exploreren, bijvoorbeeld of het voor anderen in de groep ook verwarrend is, maakt hij verbinding met het groepslid, en daarmee impliciet met de rest van de groep. Billow vraagt expliciet of de groep het eens is met de nieuwe afspraak, namelijk dat iedereen als zichzelf in deze groep zit. Er is weinig instemming, maar evenmin expliciet geuit bezwaar. Het ongemak in de groep is echter voelbaar in de zaal, die wat onrustig wordt. Het ongemak wordt door sommige groepsleden op het podium voorzichtig verwoord. Billow probeert te verbinden: het ongemak hoort erbij, *'that is what we do, we're in the pain game!'* De jongeman in de groep vraagt expliciet aan twee groepsleden tegenover hem waarom ze niet over zichzelf willen praten, maar krijgt slechts een wedervraag retour. Hij zegt vervolgens zich schuldig te voelen dat hij het dilemma ingebracht heeft omdat hij weerstand voelt. Billow nodigt hem uit om de confrontatie met die twee groepsleden rechtstreeks aan te gaan: *'Deal with them directly, I'll help you.'* De tweede poging stuit overigens op

evenveel weerstand. Het blijft stil in de groep, het ongemak neemt toe.

Een ander groepslid brengt dan in dat ze zich verveelt. Dit vindt instemming bij een deel van de toehoorders in de zaal. Billow legt ook hier weer de verbinding en nodigt haar uit om iets over zichzelf te vertellen: *'You feel bored because you are not connected. Why don't you tell them how you feel?'*

Een groepslid dat tot dan toe niets gezegd heeft, wordt aangesproken. Haar zwijgen maakt ongemakkelijk. Ze vertelt dat ze vanwege haar positie op het podium de afleidende reacties van de zaal kan zien, en dat werkt zo intimiderend dat ze er nauwelijks bij kan blijven. *'Fuck the audience!'* is het krachtige commentaar van Billow. Hiermee herstelt hij de grens tussen de therapiegroep en de grote zaal, en het werkt voor beide groepen. De zaal wordt stiller en blijft meer op afstand, in plaats van zich te willen bemoeien met wat er op het podium in de demonstratiegroep gebeurt.

Vervolgens blijkt dat één groepslid het helemaal niet eens is met de nieuwe afspraak. Haar boosheid hierover maakt dat een ander groepslid, dat zich voorgenomen had stil en afwachtend te zijn omdat hij dat in andere situaties ook altijd is, de stilte niet meer verdraagt en over zichzelf begint te vertellen. Billow verbindt wederom: door haar boosheid heb je nieuw gedrag laten zien. Er vinden nog wat – voorzichtige – pogingen plaats om contact met elkaar te maken. Een groepslid vindt een ander negatief en vertelt desgevraagd dat ze vindt dat de ander zo direct is in haar uitspraken.

Het aangesproken groepslid kan dit accepteren, dat hoort ze wel vaker. Zelf zegt ze het lastig te vinden met weer een ander in deze groep te zitten, omdat zij in het verleden een vervelende samenwerking in het werk hebben gehad. Ze heeft niet de behoefte daar verder op in te gaan, maar is blij dat ze dit gezegd kan hebben.

En dan is het tijd. Billow sluit op mooie wijze af en zegt dat het jammer is afscheid te moeten nemen van deze groep op het moment dat de groep juist aan het te voorschijn komen is.

In de reflectie, aan de hand van vragen uit de zaal, gaf Billow aan dat het nodig was de grens tussen de therapiegroep op het podium en de zaal te herstellen. Een deel van de zaal voelde zich verveeld en wilde kennelijk meer actie zien op het podium. Terecht sprak Billow in dit verband van uitslagen van het publiek in de grote zaal waarmee de veiligheidsgrenzen van de therapiegroep overschreden werden. (Zelf voelde ik overigens een mij welbekend verantwoordelijkheidsgevoel en voelde ik lichte irritatie dat de leden van de demonstratiegroep niet beter hun best deden om wat in te brengen; ook daarmee bemoeide ik me gevoelsmatig met wat er op het podium in mijn ogen zou moeten gebeuren. Als ik er zelf had gezeten zou ik me waarschijnlijk net zo ongemakkelijk of angstig gevoeld hebben.)

Op de opmerking uit de zaal dat hij vooral individueel gerichte interventies pleegde, antwoordde Billow dat iedere interventie gericht aan een individu door de hele groep

gehoord wordt, terwijl een groepsinterventie zeer waarschijnlijk door alle groepsleden op een geheel verschillende manier geïnterpreteerd zal worden. Een geforceerde groepsinterventie *'makes me want to vomit!'* aldus Billow.

Over de geografische afstand en het aanwezig zijn in deze groep zei Billow onder meer het volgende: hoewel het beeld vaag was, zoals het zicht door een vieze bril, was de verbale communicatie goed. Hij vergeleek dit experiment met een groepssessie die hij in Finland leidde waar er met een tolk gewerkt moest worden. Voor Billow schiep dat een veel grotere afstand dan nu hij aan de andere kant van de oceaan zat en rechtstreeks kon praten met de groepsleden. Het illustreert weer eens hoe belangrijk en informatief ons stemgeluid en de taal is.

Als laatste merkte Billow op dat hij al bij aanvang een vorm van irritatie in de demonstratiegroep detecteerde. Klopte dat? Dan blijkt dat een aantal vrijwilligers was gevraagd, maar dat er daarmee zeven vrouwen en slechts één man in deze groep zouden plaatsnemen. Besloten werd er toch twee mannen aan toe te voegen, onder wie ook de eerder genoemde jongeman, en dat twee vrouwen na loting hun plaats moesten afstaan. *'So you imported a stud!'* was Billows commentaar. Maar het klopte wel, de wat rommelige aanloop naar deelname aan deze groep, en de onduidelijkheid over de rol instructie hadden inderdaad voor irritatie gezorgd. Interessant dat dit op zo'n afstand voelbaar kan worden.

Omdat Billow zelf op groot scherm voor de

zaal in beeld was, leek hij zo dichtbij dat het gemakkelijk was om me bij hem in zijn prettige woonkamer in New York te wanen, waardoor er van een voelbare afstand voor mij geheel geen sprake meer was.

Wat maakte Billows demonstratie nu tot een masterclass? Een absolute beheersing van de materie, er boven staan en er mee kunnen werken op een manier die zo natuurlijk is dat het schijnbaar eenvoudig lijkt. Met humor, maar zeker ook met een gevoel serieus genomen te worden, begrepen te worden en uitgenodigd te worden, ben je in Billows handen veilig.

Ik vond het een geslaagd experiment, zeker voor herhaling vatbaar. Dat camerapositie en duidelijke instructie aan de demonstratiegroep voor verbetering vatbaar waren, zal de studiedagcommissie zelf gemerkt hebben. Ook het moeten delen van de beschikbare microfoons in de psychotherapiegroep vond ik wat onhandig. Als het al moeilijk is om iets in te brengen, en je moet eerst de microfoon van degene die naast je zit vragen, wordt de drempel misschien nog wat hoger. Een eigen microfoontje op de revers gespeld lijkt mij ook prettiger dan met een grote microfoon in de hand in zo'n groep te zitten. Als dit soort technische aspecten van te voren goed geregeld is, kunnen we groepstherapie *hot shots* over de hele wereld betrekken bij studiedagen. Nog mooier wordt het als Billow – en anderen – volgend jaar in persoon aanwezig zal kunnen zijn!

Arnout ter Haar

Beste Arnout,

Ik ben het helemaal met je eens dat deze sessie een prachtige ervaring was. Hoe krachtig de interventies van Billow waren, blijkt denk ik ook hieruit dat ik min of meer dezelfde interventies heb aangetekend als die jij weergeeft in je verslag: 'We're in the same boat', 'that is what we do, we're in the pain game!' 'fuck the audience'... Van mijn kant heb ik nog enkele aanvullingen bij je verslag.

Ten eerste bij je opmerking dat er veel kostbare tijd verloren ging door het geschuif met stoelen, camera's, verplaatsen van microfoons, etc. Mijns inziens gaat het hier echter om interacties die je, vergelijkbaar, aan het begin van elke groepsessie ziet en a fortiori bij de eerste sessie van elke groep. Samengevat gaat het erom hoe groepsleden randvoorwaarden proberen te optimaliseren, zodanig dat ze zich veilig voelen in de nieuwe groep. Onderhandelingen en interacties over de randvoorwaarden spelen zich vooral non-verbaal af. Ze zijn niet zonder betekenis voor de toekomst van de sessie of van de reeks van sessies die gaan volgen. Wie zit er met zijn rug naar de muur? Wie zit er in het volle licht? Wie zit links of rechts van de therapeut? Welke dyaden en triaden vormen zich? Wie zit tegenover wie? Wie zit het dichtste bij de deur? Wie zit op de stoel met koffievlekken op de zitting? Kortom de stilzwijgende onderhandelingen aan het begin van een sessie zijn de resultante van krachten als hiërarchie, gevoelens van veiligheid, angst, betrokkenheid, rollen en autoriteitscon-

flicten van de groepsleden binnen een nieuwe groep. Meestal worden ze door de groep en door de therapeut zonder ze in de groep te bespreken gepasseerd. De vraag is of hiermee niet veel interessant en te bewerken materiaal blijft liggen. In die zin was het geschuif met stoelen van de subgroep geen 'verloren tijd' maar een 'te bewerken tijd' en daarmee een van de fenomenen die zich onmiddellijk aan het begin van groepsessie afspeelen. Ook wanneer de randvoorwaarden gestold zijn, blijven ze meespelen in de dynamiek van de groep. Ze kunnen bijvoorbeeld in een later stadium tot kleinere of heftige conflicten leiden.

Laten we terugkeren naar de demonstratiegroep van de masterclass. De demonstratiegroep was vooral bezig om het de therapeut naar de zin te maken. De groepsleden gingen daarmee voorbij aan hun eigen veiligheidsbehoeften. De opstelling van de camera werd door de groep onbewust (mijn interpretatie) geaccepteerd als een niet te bediscussiëren natuurwet, die richting gaf aan de opstelling van de groep. De demonstratiegroep zat daardoor met de rug naar de grote massa terwijl de massa een comfortabel uitzicht had op de ruggen van de leden. Dit moet wel een impact op de demonstratiegroep hebben gegeven. Zelf zeg je over een van de andere randvoorwaarden: 'Als het al moeilijk is om iets in te brengen, en je moet eerst de microfoon van degene die naast je zit vragen, wordt de drempel misschien nog wat hoger.' Vervolgens help je de groep postuum een handje door: 'Een eigen microfoontje op de

revers gespeld lijkt mij ook prettiger dan met een grote microfoon in de hand in zo'n groep te zitten.' Mooi, maar ook opmerkelijk dat de groepsleden daar – zover ik me herinner – niet zelf niets over zeiden.

Mijn tweede aanvulling gaat over de psychologie van de massa. Aan het begin van de sessie vroeg Billow aan alle aanwezigen, dus zowel aan de demonstratiegroep als aan de grote groep in de zaal, waar men aan wilde werken. Ik schrok enorm van de reacties uit de grote groep die mij als welustig/sadistisch, agressief en uitdagend overkwamen. 'Truth, love, hate, rebellion, connection!' schreeuwde het publiek. Je zult als therapeut en als subgroep maar geconfronteerd worden met de opdracht om die verwachtingen in vijftig minuten in een eerste sessie voor een massaal publiek waar te maken! Billow antwoordde fijntjes dat hij zo genoeg richting kreeg. Het zij toegegeven dat de titel van de Masterclass provocerend was: Loving, Hating and Knowing. Working with Resistance, Rebellion, and Refusal. Maar toch riep de reactie uit de grote groep bij mij angsten op die ik ook voel bij het zien van televisiebeelden over massa's van voetbalfanatici en uit de hand gelopen dance-festivals. Kortom, ik schrok van de normloosheid van een grote groep, waar niemand van ons, deelnemers, tegen in ging. Ook ik hield mijn mond. De verlamme stilte die in de demonstratiegroep volgde, ervoer ik angst maar ook als passief-agressief verzet, ofwel 'rebellion'. De verveling die door de grote groep gevoeld werd leek me daarvan weer een gevolg. Billow zag het probleem en

begrensde de grote groep met zijn Fuck the audience. Die uitspraak stelde een norm maar voelde ook aan als een verdiende bestraffing. De uitspraak kwam me verder over als een uitdrukking van liefde naar de werkende subgroep en een uiting van milde haat aan het adres van de grote groep.

De fikse confrontaties die Billow met een milde glimlach aan de leden van de demonstratiegroep uitdeelde, kwamen me als weldadig over. 'Geef niet zo vlug op.' En: 'So first you make the omelets and then you say you don't like them.' Ze kwamen recht uit het hart, zonder verder geanalyseer. Evenals zijn complimenterende opmerkingen: 'I appreciate that you did tell about yourself' en 'You did a lot' en de verbindende interventies die jij al noemde.

Tot zover mijn opmerkingen, met dank dat je me in de gelegenheid stelde om ze aan je verslag toe te voegen. Ik ben benieuwd of de leden van de demonstratiegroep en de observatiegroep zich herkennen in jouw commentaar en in mijn aanvullingen. En misschien kan er nog een vertaling van dit verslag naar Billow gestuurd worden. Als ieder zijn commentaar naar de redactie stuurt kunnen we een schrijvende groep vormen!

Frits van Hest

fvanhest@hetnet.nl

Over Richard Billow

Richard M. Billow PhD is klinisch psycholoog en psychoanalyticus. Hij is al sinds 1968 verbonden aan het Gordon Derner Institute of Advanced Psychological Study, Adelphi Universiteit New York. Op dit instituut leidt hij het postdoctorale opleidingsprogramma in groepspsychotherapie. Daarnaast werkt hij in eigen praktijk in Great Neck, New York. Hij heeft twee boeken op zijn naam staan en tientallen artikelen in uiteenlopende internationale tijdschriften over groepspsychotherapie, groepsdynamica, psychoanalytische onderwerpen en over Bion en andere auteurs.

Hij doceert over de hele wereld, waar hij presentaties geeft over de meerwaarde van de groepspsychotherapie, zowel voor de therapeut als – vanwege de grote effectiviteit van groepsbehandeling – voor de groepsleden. Daarnaast geeft hij demonstraties, zogenoemde *fishbowl*-sessies waarin hij zijn concepten en technieken demonstreert en illustreert: een kleine ad hoc samengestelde groep waar Billow mee aan het werk gaat en een groep toehoorders die toekijkt en luistert. Achteraf vindt dan een plenaire sessie plaats met de zaal.

Zijn twee boeken zijn de belangrijkste publicaties:

Relational Group Psychotherapy: from Basic Assumptions to Passion
New York, Kingsly, 2003.

‘Emotionele waarheden zijn vaak moeilijk te verdragen of onder ogen te zien, soms

iets makkelijker te delen met anderen omdat ze geworteld zijn in onze basisbehoeften van liefhebben, haten en kennis vergaren’. In een groepspsychotherapie proberen therapeut en groepsleden deze onderliggende drijfveren boven water te krijgen, versterkt door de context van de groep. In de zoektocht naar basale waarheden en in de interacties tussen groepsleden en tussen groepsleden en de therapeut, ontstaan verschillende vormen van weerstand die Billow *resistance*, *rebellion* en *refusal* noemt. Billow bouwt verder op Bions vroege werk over groepen en diens latere theorieën over de *structure of mind* en de rol van het affect en komt zo tot zijn eigen uitgangspunten ten aanzien van (object)relationele theorie en techniek.

Resistance, Rebellion and Refusal in groups, the 3 R's

London, Karnac Books, 2010.

In het voorwoord schrijft Earl Hopper (vrij vertaald) hoe Billow op een persoonlijke manier het werk van Bion, Foulkes, Kernberg en Kohut heeft geïntegreerd in zijn werk. Gelardeerd met voorbeelden laat Billow zien hoe de therapeut omgaat met dynamische krachten in de groep de 3 R's: *rebellion*, *resistance* en *refusal*. De therapeut dient daarbij te kunnen beschikken over de verschillende relationele modaliteiten: *diplomacy*, *integrity*, *sincerity* en *authenticity*. Deze uitgangspunten maken hem tot een zichtbare en vaak actieve therapeut in de groep. In zijn leidinggeven aan de therapiegroep onderzoekt hij vaak expliciet zijn eigen (tegen)overdracht. Dit leidt,

met de nodige *self disclosure*, tot een grote intimiteit en cohesie. Hij zet zichzelf dus vaak centraal waarmee hij afstand doet van de traditionele aanpak binnen het Group Analytic gedachtegoed.

Een recent artikel

‘It’s all about me’: On the Group Leader’s Psychology. *Journal of Group Analysis*, 2011, 44, 296.

Hierin illustreert Billow hoezeer hij het belang ziet van rol van de groepstherapeut als leider van de groep, en hoe deze zijn eigen subjectiviteit, zijn complex van persoonlijkheid, karakter, gevoelens en gedachten, vaak onbewust inzet in de groep. De psychologie van de groepstherapeut – *the me*, zoals hij deze noemt – onder-

werpt hij aan een openhartig onderzoek in dit artikel. Door zijn gedrag bepaalt hij de cultuur in de werkende groep; hoe er naar ervaringen wordt gekeken in de groep en hoe diepte van ervaringen kan worden beleefd.

Recente literatuur over Billow

Christine C. Kieffer: Richard Billow’s ‘Modes of Therapeutic Engagement: Part I: Diplomacy and Integrity and Part II: Sincerity and Authenticity’. *International Journal of Group Psychotherapy*, 2010.

Charles Huffstadt

Groepstherapeut bij Centrum Jelgersmate
Oegstgeest en in eigen praktijk en lid van de
studiedagcommissie van de NVGP